

Προς τον κ. Διοικητή

Θέμα: Οι δημοσιονομικές εξελίξεις του εννεαμήνου Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2009, σύμφωνα με τα διαθέσιμα ταμειακά στοιχεία.

I. Εισαγωγή – Περίληψη¹

Τα δημοσιονομικά μεγέθη παρουσίασαν περαιτέρω σημαντική επιδείνωση το μήνα Σεπτέμβριο. Συγκεκριμένα, οι μηνιαίες δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού (ΤΠ) αυξηθήκαν κατά 25,0% έναντι των αντίστοιχων δαπανών του Σεπτεμβρίου 2008, αλλά και τα μηνιαία έσοδα του ΤΠ μειώθηκαν κατά 24,2% έναντι των αντίστοιχων εσόδων του 2008. Λόγω των εξελίξεων αυτών το ταμειακό έλλειμμα του μηνός Σεπτεμβρίου διαμορφώθηκε σε 1,5% του ΑΕΠ, ενώ το μέσο μηνιαίο έλλειμμα του οκταμήνου Ιανουαρίου – Αυγούστου ήταν 1% του ΑΕΠ.

Μετά τις εξελίξεις αυτές, το ταμειακό έλλειμμα του εννεαμήνου Ιανουαρίου Σεπτεμβρίου ανήλθε σε 9,7% του ΑΕΠ (ή 10,5% εάν δεν ληφθεί υπόψη το πλεόνασμα του ΟΠΕΚΕΠΕ), έναντι αντίστοιχου ελλείμματος 4,9% του ΑΕΠ το 2008. Επίσης, την ίδια περίοδο το πρωτογενές ταμειακό έλλειμμα τετραπλασιάστηκε και από 1,4% του ΑΕΠ το εννεάμηνο του 2008 αυξήθηκε σε 5,9% εφέτος (βλ. Πίνακα 1).

¹ Για τις ανάγκες αυτού του σημειώματος έχουν χρησιμοποιηθεί τα “νέα ΑΕΠ” της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 2009, καθώς και η εκτίμηση της Τράπεζας της Ελλάδος ότι το ονομαστικό ΑΕΠ του 2009 θα είναι αυξημένο έναντι του 2008 κατά 1,9%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΚΑΘΑΡΕΣ ΔΑΝΕΙΑΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ
(σε εκατομ. Ευρώ)

2.10.2009	Ιανουάριος-Σεπτέμβριος							Επίσημα στοιχεία
		2007	2008	2009*	2009/07	2009/08	2009/09	
I. ΚΑΘΑΡΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΡΕΧΟΝΤΟΣ ΠΡΟΫΠΙΣΜΟΥ		-8513	-9932	-18710				-8694 -11568
Έσοδα		33823	36163	34947	6,9	-3,4	48846	52153 6,8
Δαπάνες		42106	45509	54159	10,5	-18,4	58164	64272 10,5
Μεταβολή καταθέσεων Δημοσίου στην Τ.Ε.		-230	414	502			624	550
II. ΚΑΘΑΡΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΠΡΟΫΠΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ		-3390	-3077	-6367			-3920	-4776
Έσοδα		3138	3473	1438	10,7	-58,6	4883	4842 -0,8
Δαπάνες		6528	6550	7805	0,3	18,2	8803	9618 9,3
III. ΚΑΘΑΡΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ (-), ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ (+) ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΙΣΜΟΥ, (I+II)		-11903	-13009	-26072			-12614	-16345
% στο Α.Ε.Π.		-5,3	-5,4	-10,3			-5,6	-6,8
IV. Μείον πληρωμές τόκων		8833	9739	10744	10,3	10,3	9728	10813 11,2
τόκων ενδικών		24	35	94	45,8	168,6	35	49 40,0
τόκων υγραδύων		7373	8408	8609	14,0	2,4	8528	9804 12,8
λοιπού τόκου		1436	1296	2041	-9,7	57,5	1157	1160 -0,6
V. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΤΑΜΕΙΑΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΙΣΜΟΥ		0,0	-3270	-14333			-2886	-5532
ΧΩΡΙΣ ΛΟΓΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ (III - IV)		0,0	-1,4	-5,9			-1,3	-2,3
% στο Α.Ε.Π.								
VI. Μεταβολή πιστ. λογήμών Δημοσίου στην Τ.Ε. ¹		972	-902	-526			182	-1016
VII. ΚΑΘΑΡΟ ΤΑΜΕΙΑΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΙΣΜΟΥ (VII+VI)		-10931	-13911	-26803			-12432	-17361
% στο Α.Ε.Π.		-4,8	-5,8	-10,8			-5,5	-7,3
VIII. ΟΠΕΚΕΠΕ		707	2258	1922			-1160	254
ΚΑΘΑΡΟ ΤΑΜΕΙΑΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ		-10224	-11653	-23681			-13592	-17107
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (VII+VIII)		-4,5	-4,9	-9,7			-6,0	-7,2
XΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ								
1. Εντόκα γραμμάτων		-183	137	6568			-181	135
(εκδόσεις)		1176	1393	11918			1575	1874
(εξαφλήσεις)		1359	1256	5348			1726	1739
2. Εργαζομένων πίστοι Ε.Δ εξωτ./πιστ. Διευκαλύψεις		2600	3450	3855			30	4156
(εκδόσεις)		15730	16527	24142			25061	28097
(εξαφλήσεις)		13130	13077	20287			25031	23941
3. Ομόλογα		10716	10223	28847			15588	13158
(εκδόσεις)		29737	29901	54545			34958	35058
(εξαφλήσεις)		17858	19678	25698			18207	20977
(επαναγορές)		1163					1163	923
4. Προμέτοχα		-139	-148	-151			-157	-166
(εκδόσεις)		139	148	151			157	166
(εξαφλήσεις)		-1181	3737	-2289			-2136	3674
5. Εξωτερικός δανεισμός		1333	7196	142			1536	7196
(εισροή)		2514	3459	2431			3672	3522
6. Μεταβολή πιστ. υπολ. λογ/σμού "28" (=αύξηση)		-204	-1271	-5698			-267	-349
7. Μεταβολή καταθέσεων σε εμπορικές τράπεζες (=αύξηση)		-208	-1747	210			-2	-2777
8. Αγορά προνομ. μετοχών από πιστ. διρύματα και από αύξηση μετ. κεφαλαίου ΤΕΜΠΕ ΑΕ.		-470	-470	-470			-473	-470
9. Λοιπό		-707	-2258	-1922			1150	-254
10. Πιστώσεις από Αγροτική Τράπεζα (ΟΠΕΚΕΠΕ)		10224	11653	23681			13592	17107
ΣΥΝΟΛΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ (1+2+3+4+5+6+7+8+9+10)								
(Ταμακά διαθέσιμα Ε.Δ 6508 εκατ. ευρώ)								

1/ Περιλαμβάνεται η κίνηση του λογαριασμού της Δ.Ε.Κ.Α. και των λοιπών λογ/σμών διαχείρισης χρέους.

2/Περιλαμβάνεται διπλάνη 235 εκατ. Ευρώ για ενίσχυση πυροπλήκτων

3/Περιλαμβάνεται ποσό 1107,5 εκατ. Ευρώ από πώληση μετοχών του Ταχ.Τομευτηρίου.Επίσης διπλάνη

ύψους 20 εκατ. Ευρώ για αύξηση μετ. κεφαλαίου ΟΔ.Ε.

4/Περιλαμβάνεται ομολογιακό δάνειο 485,7 εκατ. Ευρώ το πρώτον του οποίου δόθηκε στον ΟΓΑ για κάλυψη υποχρεώσεων του Ε.Δ.

5/Περιλαμβάνεται εξόφληση χρέους νοσηλ. Ιδρυμάτων ύψους 192 εκατ. Ευρώ.

6/Περιλαμβάνεται ποσό 135 εκατ.ευρώ που αφορά επίδομα θέρμανσης και 13 εκατ. Ευρώ που αφορά ενίσχυση δανειοληπτών στεγ. δανείων .

7/Δεν περιλαμβάνεται το πρώτον ομολογιακό δάνειο ύψους 3769 εκατ ευρώ με το οποίο αγοράστηκαν προνομοιούχες μετοχές από πιστωτικά διρύματα,

κούβις και το πρώτον ομολογιακό δάνειο ύψους 1500 εκατ. ευρώ για την κάλυψη αύξησης μετοχικών κεφαλαίου του Ταμείου Εγγυοδοσίας Μικρών

και Πολ. Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΕ ΑΕ).

8/Περιλαμβάνεται ποσό 673,8 εκατ. Ευρώ από πώληση μετοχών του ΟΤΕ.

9/Περιλαμβάνεται ομολογιακό δάνειο ύψους 531 εκατ.Ευρώ το πρώτον του οποίου δόθηκε στον ΟΓΑ για κάλυψη υποχρεώσεων του Ε.Δ.

*προσωρινές στοιχεία

Στο εννεάμηνο Ιανουαρίου- Σεπτεμβρίου, τα έσοδα του ΤΠ μειώθηκαν κατά 3,4%, έναντι του προηγούμενου έτους, ενώ οι δαπάνες του ΤΠ σημείωσαν άνοδο 16,4 %, λόγω αύξησης των πρωτογενών δαπανών.

Το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης σημείωσε επίσης μεγάλη άνοδο στο πρώτο εξάμηνο του έτους (περίπου 30 δισεκ. ευρώ) και στο τέλος Ιουνίου, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, έφτασε τα 267.100 εκατ. ευρώ, ή 109,6% του ΑΕΠ.¹

Με βάση τις ως άνω εξελίξεις, το ταμειακό έλλειμμα της (ΚΚ) εκτιμάται, ότι σε ετήσια βάση θα διαμορφωθεί μεταξύ 30 και 35 δισεκ. ευρώ, ή 12,0% με 14,0% του ΑΕΠ!² Όσον αφορά το χρέος της γενικής κυβέρνησης, εκτιμάται ότι το δεύτερο εξάμηνο του έτους θα σημειώσει περαιτέρω μικρή άνοδο και θα υπερβεί το 110,0% του ΑΕΠ.

Παρά τις ως άνω εξελίξεις, οι εκτιμήσεις που γνωστοποιήθηκαν στις 30 Σεπτεμβρίου στην Eurostat στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος ήταν εξαιρετικά αισιόδοξες. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης για το 2009 εκτιμάται σε 5,9% του ΑΕΠ και το χρέος σε 105,5% του ΑΕΠ. Οι εκτιμήσεις αυτές δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Πως θα μειωθεί, π.χ, το δημόσιο χρέος 4,5 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ το δεύτερο εξάμηνο του έτους;

Με βάση τα έως τώρα στοιχεία και εξελίξεις καθώς και τις διαφαινόμενες προοπτικές, ευρισκόμεθα ενώπιον ενός πρωτοφανούς δημοσιονομικού εκτροχιασμού, ο οποίος δεν δικαιολογείται, παρά μόνο σε πολύ μικρό βαθμό, από την κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Είναι δε απολύτως βέβαιο ότι η παρούσα δημοσιονομική θέση της χώρας δεν είναι διατηρήσιμη.

II. Το ταμειακό έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης

Κατά το μήνα Σεπτέμβριο το μηνιαίο έλλειμμα ανήλθε σε 1,5% του ΑΕΠ, έναντι μηνιαίου ελλείμματος 1,0% του ΑΕΠ, κατά μέσο όρο, το οκτάμηνο Ιανουαρίου Αυγούστου. Μετά την εξέλιξη αυτή το ταμειακό έλλειμμα του εννεαμήνου Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου διπλασιάστηκε και έφτασε τα 23.681 εκατ. ευρώ ή 9,7% του ΑΕΠ, έναντι ελλείμματος 4,9% στην αντίστοιχη περίοδο του 2008 (βλ. Πίνακα 1). Εάν δεν ληφθεί υπόψη το μεγάλο υπόλοιπο του λογαριασμού εισοδηματικής ενίσχυσης των αγροτών

(ΟΠΕΚΕΠΕ) το οποίο, ούτως ή άλλως, σχεδόν μηδενίζεται στο τέλος του έτους, τότε το ταμειακό έλλειμμα της ΚΚ διαμορφώνεται σε 10,5% του ΑΕΠ έναντι ελλείμματος 5,8% το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2008. Σημειώνεται ότι το ταμειακό έλλειμμα του εννεαμήνου έχει επηρεασθεί θετικά από την είσπραξη εσόδων ύψους 673,5 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών του ΟΤΕ. Χωρίς τα έσοδα αυτά το έλλειμμα θα ήταν 0,3% του ΑΕΠ υψηλότερο (δεν υπήρχαν έσοδα από αποκρατικοποιήσεις την αντίστοιχη περίοδο του 2008).

Ιδιαίτερα αυξημένο είναι και το πρωτογενές έλλειμμα το οποίο τετραπλασιάστηκε και από 1,4% του ΑΕΠ το εννεάμηνο του 2008 αυξήθηκε σε 5,9% του ΑΕΠ εφέτος (βλ. Πίνακα 1). Σημειώνεται ότι, ενώ τους πρώτους μήνες του έτους μέρος της μεγάλης διεύρυνσης του ελλείμματος οφείλονταν στην επιτάχυνση των δημόσιων επενδύσεων, αυτό έπαψε να ισχύει μετά τον Ιούνιο. Έτσι, στο υπό εξέταση εννεάμηνο το μέρος του συνολικού ελλείμματος που προέρχεται από τον ΠΔΕ (26,9%) είναι πλέον το ίδιο με αυτό του 2008 (26,4%).

Σημειώνεται επίσης ότι η διεύρυνση του ελλείμματος το 2009 δεν οφείλεται ούτε στις δαπάνες για τόκους, οι οποίες στο εννεάμηνο, μετά τη διόρθωση² των πληρωμών για τόκους του 2008, εμφανίζουν αύξηση μόνο 6,4% εφέτος έναντι 14,3% το 2008. Άρα, μετά και τα αποτελέσματα του Σεπτεμβρίου, η μεγάλη διεύρυνση του ελλείμματος προέρχεται ουσιαστικά από τις εξελίξεις στις πρωτογενείς δαπάνες και στα έσοδα του ΤΠ.

Η τάση διεύρυνσης του ταμειακού ελλείμματος ήταν ορατή από τους πρώτους μήνες του έτους και το έλλειμμα διευρύνεται με επιταχυνόμενο ρυθμό, όπως προκύπτει³ και από το Διάγραμμα 1. Συγκεκριμένα, ενώ τον Ιανουάριο του 2009 το ταμειακό έλλειμμα ήταν αυξημένο κατά 0,5% του ΑΕΠ έναντι του αντίστοιχου ελλείμματος του 2008, η διαφορά αυτή αυξάνονταν σταθερά κάθε μήνα με αποτέλεσμα στο εννεάμηνο να φθάσει σχεδόν τις πέντε εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ (εννεάμηνο 2008: 4,9% του ΑΕΠ, εννεάμηνο 2009: 9,7% του ΑΕΠ). Τονίζεται επίσης ότι το έλλειμμα του

² Το Μάρτιο του 2008, λόγω της απεργίας της Τραπέζης της Ελλάδος, δεν καταχωρήθηκαν στα ταμειακά στοιχεία πληρωμές για τόκους ύψους 359 εκατ. ευρώ. Εάν γίνονται απαραίτητες προσαρμογές στα στοιχεία του εννεαμήνου του 2008, τότε ο ρυθμός αύξησης των δαπανών αυτών διαμορφώνεται σε 14,3% το 2008 και 6,4% το 2009.

³ Η μεγαλύτερη σε σχέση με το 2008 κλίση της καμπύλης υποδηλώνει ότι η διεύρυνση του ελλείμματος στο εννεάμηνο έγινε με επιταχυνόμενο ρυθμό.

εννεάμηνου (23.681 εκατ. ευρώ), έχει ήδη υπερβεί κατά 6,6 δισεκ. ευρώ το ετήσιο έλλειμμα του 2008 (17,1 εκατ. ευρώ – βλ. Πίνακα 1).

Εάν η τάση του ελλείμματος που διαμορφώθηκε έως το τέλος Σεπτεμβρίου συνεχισθεί ανεξέλεγκτη και στο υπόλοιπο του έτους, τότε το ετήσιο ταμειακό έλλειμμα της ΚΚ για το 2009 θα διαμορφωθεί μεταξύ 30 και 35 δισεκ. ευρώ (έναντι 17,1 δισεκ. ευρώ το 2008) ή 12,0% έως 14,0% του ΑΕΠ. Εάν όμως, το τελευταίο τρίμηνο του έτους οι εξελίξεις είναι ανάλογες με αυτές του μηνός Σεπτεμβρίου, τότε το ετήσιο έλλειμμα ενδεχομένως να προσεγγίσει το 15,0% του ΑΕΠ.

Η διατύπωση προβλέψεων για το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης (σε εθνικολογιστική βάση) με βάση το ταμειακό έλλειμμα της κεντρικής κυβερνήσεως εμπεριέχει σημαντικούς κινδύνους. Πάντως, τα τελευταία τέσσερα χρόνια (2005-2008) φαίνεται ότι το ετήσιο εθνικολογιστικό έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης διαμορφώνεται 2,2 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το αντίστοιχο ετήσιο ταμειακό έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης. Η μηχανιστική εφαρμογή αυτής της "σχέσης" μας επιτρέπει να διατυπώσουμε την πρόβλεψη (με επιφυλάξεις) ότι το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης σε εθνικολογιστική βάση θα διαμορφωθεί μεταξύ 10 και 12% του ΑΕΠ. Σημειώνεται όμως ότι στην πρόσφατη γνωστοποίηση προς τη Eurostat η πρόβλεψη για το έλλειμμα του 2009 είναι μόνον 5,9% του ΑΕΠ, παρά το γεγονός ότι το έλλειμμα του 2008 αναπροσαρμόσθηκε από 5,0% σε 5,6% του ΑΕΠ⁴. Δηλαδή, ενώ όλοι οι δείκτες του εννεαμήνου υποδηλώνουν διπλάσιο έλλειμμα σε σχέση με το 2008, η γνωστοποίηση προς της Eurostat εκτιμά ότι το έλλειμμα θα παραμείνει ουσιαστικά αμετάβλητο.

Οι εξελίξεις αυτές θα έχουν, μεταξύ άλλων, και σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο ύψος του δημόσιου χρέους και στο κόστος δανεισμού του Δημοσίου, ενισχύοντας περαιτέρω τη δυναμική του χρέους. Όπως αναλύεται και στο Τμήμα VI, με τις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί, η δημοσιονομική θέση της χώρας είναι σαφώς μη διατηρήσιμη.

⁴ Μαζιμόντα, με διασταύρωμένες πληροφορίες το έλλειμμα του 2008 ανήλθε σε 6,0% του ΑΕΠ, αλλά μηχανιστικά σε γνωστοποιήθηκε το 5,6%.

III. Τα ταμειακά έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού

Στο εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου τα έσοδα του ΤΠ, σε ταμειακή βάση, μειώθηκαν κατά 3,4% και περιορίστηκαν σε 34.947 εκατ. ευρώ (έναντι 36.163 εκατ. ευρώ το 2008). Υπενθυμίζεται ότι η αναθεωρημένη⁵ εκτίμηση του προϋπολογισμού προέβλεπε για το 2009 αύξηση εσόδων κατά 14,2% (σε ετήσια βάση).

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα αναλυτικά στοιχεία (σε δημοσιονομική βάση) του πρώτου εξαμήνου του έτους, η υστέρηση των εσόδων οφείλεται πρωτίστως στα έσοδα από το ΦΠΑ (-10,1%), στα έσοδα από τον ειδικό φόρο κατανάλωση αυτοκινήτων⁶ (-53,3%) και στα έσοδα από το φόρο μεταβίβασης ακινήτων (-32,9%). Συνολικά, τα έσοδα από έμμεσους φόρους στο εξάμηνο είναι μειωμένα κατά 5,3%. Επίσης, στην ίδια περίοδο, τα μη φορολογικά έσοδα σημείωσαν μείωση 0,4%.

Στο τελευταίο τρίμηνο του έτους εκτιμάται ότι τα έσοδα θα σημειώσουν ελαφρά ανάκαμψη καθώς θα ολοκληρωθεί η είσπραξη της έκτακτης εισφοράς και του ΕΤΑΚ για το 2008. Επίσης στο τελευταίο τρίμηνο του έτους θα εισπραχθούν πρόσθετα έσοδα από την αύξηση των τελών της κινητής τηλεφωνίας, των τελών κυκλοφορίας (του 2010 που θα εισπραχθούν στο τέλος του 2009) και του ειδικού φόρου κατανάλωσης στη βενζίνη, καθώς και από τη φορολόγηση των σκαφών αναψυχής και από την κατάργηση του αφορολόγητου στα κέρδη από τα λαχεία. Θετικά, τέλος, θα επηρεασθούν τα έσοδα του τελευταίου τριμήνου από την επιτάχυνση των γονικών παροχών, λόγω προσδοκιών για αύξηση της σχετικής φορολογίας. Αντίθετα, υπάρχουν μικρές πιθανότητες να εισπραχθούν τα έσοδα από τη ρύθμιση των ημιυπαίθριων χώρων (1,1 δισεκ. ευρώ), από το ΕΤΑΚ του 2009 (περίπου 1,6 δισεκ. ευρώ) και από τον “περιορισμό της φοροδιαφυγής” (0,4 δισεκ. ευρώ). Εάν εισπραχθούν τα προϋπολογισμένα έσοδα από το ΕΤΑΚ 2009 και τη ρύθμιση για τους ημιυπαίθριους χώρους, τότε το έλλειμμα θα περιορισθεί κατά 1,2% του ΑΕΠ περίπου.

⁵ Για την αναθεώρηση λήφθηκαν υπόψη τα στοιχεία και οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας 2008-2011, σύμφωνα με τις οποίες τα έσοδα του 2009 θα είναι μειωμένα κατά 2.420 εκατ. ευρώ σε σχέση με τι προβλέψεις του Προϋπολογισμού του 2009.

⁶ Η κάμψη αυτή των εσόδων οφείλεται εν μέρει και στην προσωρινή μείωση των συντελεστών του φόρου κατά 50%.

Μετά τα αποτελέσματα του εννεαμήνου η συνολική υστέρηση των εσόδων από την αναθεωρημένη πρόβλεψη του προϋπολογισμού εκτιμάται σε 9,5 δισεκ. ευρώ, χωρίς να ληφθούν υπόψη τα πρόσθετα έσοδα από την έκτακτη εισφορά και τα μέτρα Ιουνίου ($0,3+2,2=2,5$ δισεκ. ευρώ), από τα οποία εκτιμάται ότι θα υπάρξει πρόσθετη υστέρηση της τάξης του 1,5 δισεκ. ευρώ.

IV. Οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού σε ταμειακή βάση

Οι πληρωμές του ΤΠ, σε ταμειακή βάση, επιταχύνθηκαν σημαντικά το μήνα Σεπτέμβριο και αυξήθηκαν κατά 25,0% έναντι των δαπανών του μήνα Σεπτεμβρίου 2008. Μετά την εξέλιξη αυτή, ο ρυθμός αύξησης των δαπανών του εννεαμήνου Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου επιταχύνθηκε στο 16,4% (έναντι ρυθμού 15,4% το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου) και οι πληρωμές ανήλθαν σε 54.159 εκατ. ευρώ. Η αναθεωρημένη⁷ πρόβλεψη στον προϋπολογισμό του 2009 προέβλεπε αύξηση 9,3%.

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στις πρωτογενείς δαπάνες, οι οποίες στην υπό εξέταση περίοδο αυξήθηκαν κατά 18,1%, έναντι πρόβλεψης του προϋπολογισμού για αύξηση 9,8%. Αντίθετα, οι δαπάνες για τόκους αυξήθηκαν κατά 6,4%⁸, έναντι πρόβλεψης του προϋπολογισμού για αύξηση 7,0%.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα αναλυτικά στοιχεία του πρώτου εξαμήνου του έτους, η αύξηση των πρωτογενών δαπανών οφείλεται στην καταβολή: α) αυξημένων επιδομάτων (“επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης”, επίδομα ανέργων, πολυτέκνων, ατόμων με ειδικές ανάγκες κ.λπ.), β) στην καθιέρωση ειδικών μισθολογίων για τους δικαστικούς και τους ιατρούς του ΕΣΥ, γ) στην

⁷ Για την αναθεώρηση λήφθηκαν υπόψη τα στοιχεία και οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας 2008-2011, σύμφωνα με τις οποίες οι του 2009 θα είναι αυξημένες κατά 1.300 εκατ. ευρώ σε σχέση με τι προβλέψεις του Προϋπολογισμού του 2009 εκ των οποίων τα 400 εκατ. ευρώ αφορούν επιστροφές φόρων.

⁸ Στην υπό εξέταση περίοδο οι δαπάνες για τόκους του 2008 (9.739 εκατ. ευρώ) δεν περιλαμβάνουν πληρωμές ύψους 359 εκατ. ευρώ, οι οποίες καταβλήθηκαν από το Δημόσιο άλλα δεν καταχωρήθηκε λόγω της απεργίας της Τραπέζης της Ελλάδος το Μάρτιο του 2008. Εάν γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές, τότε ο ρυθμός αύξησης των δαπανών για τόκους το 2009 περιορίζεται σε 6,4% και όχι 10,3% που αναγράφεται στον Πίνακα 1.

αυξημένη επιχορήγηση των ασφαλιστικών ταμείων (και ιδιαίτερα των ΙΚΑ, ΝΑΤ, ΟΑΕΕ και ΟΓΑ), δ) στις αυξημένες αποδόσεις εσόδων στους ΟΤΑ, ε) στην καταβολή 294 εκατ. ευρώ στην ΟΑ κατόπιν δικαστικής απόφασης και στ) στις αυξημένες επιστροφές φόρων.

Σημειώνεται ότι υπήρχαν εξαγγελίες για τη περικοπή των δημόσιων δαπανών κατά 620 εκατ. ευρώ (περικοπή των "ελαστικών" δαπανών κατά 500 εκατ. ευρώ και περικοπή βοήθειας σε τρίτες χώρες κατά 120 εκατ. ευρώ), εξοικονόμηση άλλων 400 εκατ. ευρώ από το "πάγωμα των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων", καθώς και μια σειρά άλλων εξαγγελιών για τον περαιτέρω έλεγχο και συγκράτηση δαπανών. Οι αποφάσεις όμως που έχουν ληφθεί από την αρχή του έτους έως σήμερα σχετικά με τις δαπάνες, όχι μόνο δεν συνάδουν με οποιαδήποτε προσπάθεια συγκράτησης των δαπανών αλλά κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Δεδομένου ότι δεν έχουν ακόμη καταβληθεί οι αυξήσεις στις συντάξεις ΟΓΑ και στο ΕΚΑΣ για το 2009 και επιπλέον εκκρεμούν υποχρεώσεις του Δημοσίου ύψους 15,0 δισεκ. ευρώ περίπου, αναμένεται ότι οι παραπάνω τάσεις θα διατηρηθούν και στο υπόλοιπο του έτους, εκτός εάν ληφθούν δραστικά μέτρα περιορισμού των πρωτογενών δαπανών μετά τις εκλογές.

V. Ο προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων

Μετά τη λήξη του Γ' ΚΠΣ την 30^η Ιουνίου 2009 επιβραδύνθηκε σημαντικά ο ρυθμός αύξησης των δαπανών για επενδύσεις, όπως είχε προβλέψει και η υπηρεσία μας. Έτσι, ενώ ο ρυθμός αύξησης των δαπανών αυτών ήταν 45,1% το πρώτο εξάμηνο, έκτοτε μειώνεται σταθερά και στην υπό εξέταση περίοδο (9 μήνες) έχει περιορισθεί στο 19,2%.

Εκτιμάται ότι η συγκράτηση των δαπανών αυτών θα συνεχισθεί και στο υπόλοιπο του έτους.

VI. Δημόσιο χρέος

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης (όπως αυτό μετράται για τις ανάγκες της συνθήκης του Μάαστριχτ) έφθασε στο τέλος Ιουνίου 2009 τα 267.100 εκατ. ευρώ ή 109,6% του ΑΕΠ, έναντι 237.181 ή 99,2% του ΑΕΠ, στο τέλος του 2008. Σε ένα εξαμηνο δηλαδή το χρέος αυξήθηκε κατά 29.919 εκατ. ευρώ. Το μέσο κόστος νέου δανεισμού το πρώτο εξάμηνο διατηρήθηκε σε 4,6% όπως και το 2008, χάρη στη μεγάλη μείωση των βραχυχρόνιων επιτοκίων και στην προσφυγή σε βραχυχρόνιο δανεισμό. Από την εξέλιξη αυτή είναι φανερό ότι το ελληνικό Δημόσιο (λόγω αύξησης των spreads) ουδόλως επωφελήθηκε από τη μεγάλη μείωση των επιτοκίων της ΕΚΤ από το τέλος του 2008. Εάν ληφθεί υπόψη μόνο ο μεσομακροπρόθεσμος δανεισμός (3ετή έως και 10ετή ομόλογα) το κόστος δανεισμού έχει αυξηθεί σημαντικά. Εξάλλου ο βραχυπρόθεσμος δανεισμός εμπεριέχει σημαντικούς κινδύνους.

Η αύξηση αυτή του κόστους μεσοπρόθεσμου δανεισμού, σε συνδυασμό με την πολύ μικρή αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ (1,9% για το 2009 σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος), θεωρητικά συνεπάγονται την ενίσχυση της δυναμικής του χρέους και την χωρίς όριο αύξηση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ ανεξαρτήτως του αποτελέσματος του προϋπολογισμού (έλλειμμα ή πλεόνασμα). Εάν τώρα ληφθεί υπόψη ότι υπάρχει και ένα εξαιρετικά υψηλό πρωτογενές έλλειμμα το οποίο σε εθνικολογιστική βάση εκτιμάται ότι το 2009 θα διαμορφωθεί στο 4,0% έως 5,0% του ΑΕΠ, τότε θα πρέπει να αναμένεται μια εκρηκτική αύξηση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ το 2009 και τα αμέσως επόμενα έτη. Ήδη, όπως προαναφέρθηκε, για το σύνολο του έτους εκτιμάται ότι ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ θα υπερβεί το 110,0%. Οι ως άνω εξελίξεις και η συνεχής άνοδος του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ θεωρείται διεθνώς ότι υποδηλώνει ότι η παρούσα δημοσιονομική θέση είναι μη διατηρήσιμη.

Το γεγονός αυτό θα οδηγήσει σε περαιτέρω υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας και σε αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του δημοσίου, ενισχύοντας περαιτέρω τη δυναμική του χρέους, με άκρως αρνητικές συνέπειες για την ελληνική οικονομία. Εξάλλου, τα επιτόκια της ΕΚΤ δεν θα παραμείνουν τόσο χαμηλά επί μακρόν.

Στο πλαίσιο αυτό, η άμεση σταθεροποίηση του λόγου χρέους προς το ΑΕΠ θα πρέπει να αποτελέσει ύψιστη προτεραιότητα της δημοσιονομικής και της οικονομικής εν γένει πολιτικής. Για το σκοπό αυτό απαιτείται πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 5,0 έως 6,0% του ΑΕΠ, ανάλογα με την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ. Δεδομένου ότι φέτος θα σημειωθεί πρωτογενές έλλειμμα μεταξύ 4,0% και 5,0% του ΑΕΠ το “πρωτογενές κενό” (primary gap) είναι της τάξης του 9,0 έως 11,0% του ΑΕΠ !

VII. Αποκρατικοποιήσεις

Στην υπό εξέταση περίοδο πραγματοποιήθηκε η πώληση της Ολυμπιακής Αεροπορίας, αλλά το τίμημα δεν είχε καταβληθεί έως το τέλος Σεπτεμβρίου. Επομένως, τα ταμειακά στοιχεία του εννεαμήνου δεν έχουν επηρεασθεί από τη συναλλαγή της Ολυμπιακής. Περιλαμβάνουν, όμως, τα έσοδα από διάθεση των μετοχών του ΟΤΕ ύψους 673,5 εκατ. ευρώ.

VIII. Συμπεράσματα

1. Από τα διαθέσιμα ταμειακά στοιχεία προκύπτει περαιτέρω σημαντική επιδείνωση της δημοσιονομικής διαχείρισης κατά το μήνα Σεπτέμβριο.
2. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα του εννεαμήνου Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου έφθασε στο 9,7% του ΑΕΠ, έναντι ελλείμματος 4,9% την αντίστοιχη περίοδο του 2008. Το πρωτογενές έλλειμμα αυξήθηκε επίσης στο 5,9% του ΑΕΠ, έναντι πρωτογενούς ελλείμματος 1,4% του ΑΕΠ το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2008.
3. Η περαιτέρω επιδείνωση οφείλεται τόσο στην αύξηση των δαπανών του ΤΠ του μηνός Σεπτεμβρίου κατά 25,0% έναντι των αντίστοιχων δαπανών του προηγούμενου έτους, όσο και στην μείωση των εσόδων του Σεπτεμβρίου 2009 κατά 24,2% έναντι των αντίστοιχων εσόδων του 2008.
4. Εάν η τάση αυτή συνεχίσει ανεξέλεγκτη, το ταμειακό έλλειμμα εκτιμάται ότι, σε ετήσια βάση, θα διαμορφωθεί σε 12,0% έως 14,0% του ΑΕΠ, ενδεχομένως δε να φθάσει ακόμη και στο 15,0% του ΑΕΠ. Με βάση τη “σχέση” που έχει διαμορφωθεί τα τελευταία 4-5 χρόνια μεταξύ του ταμειακού

ελλείμματος της κεντρικής κυβέρνησης και του εθνικολογιστικού ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης, είναι δυνατόν να διατυπωθεί η “πρόβλεψη” ότι, εάν επαληθευθούν οι εκτιμήσεις για το ταμειακό έλλειμμα, τότε το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης για το 2009 θα κυμανθεί μεταξύ 10,0% και 12,0% του ΑΕΠ.

5. Το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης στο τέλος του πρώτου εξαμήνου του έτους έφθασε στο 109,6% του ΑΕΠ και εκτιμάται ότι θα σημειώσει μικρή περαιτέρω αύξηση στο δεύτερο εξάμηνο και θα υπερβεί το 110,0% στο τέλος του έτους.

6. Από τις έως σήμερα εξελίξεις προκύπτει ότι η δημοσιονομική εκτροπή, η οποία άρχισε το 2007, είναι δυσανάλογα μεγάλη σε σχέση με τη μικρή κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα και είναι σαφώς διαρθρωτικού χαρακτήρα. Επίσης, είναι σαφές ότι η παρούσα δημοσιονομική θέση της χώρας είναι μη διατηρήσιμη.

7. Τέλος, με βάση τις ως άνω εξελίξεις και προοπτικές, τα στοιχεία που γνωστοποιήθηκαν στις 30 Σεπτεμβρίου 2009 στη Eurostat για το έλλειμμα και το χρέος της γενικής κυβέρνησης (5,9% του ΑΕΠ και 105,5% του ΑΕΠ αντίστοιχα) είναι εκτός πραγματικότητας.